

Het stromen van water

Een verhaal over waar mensen en
het wezen van de natuur samen
denken en samenwerken in een
“Parlement der wezens”

Ewout Storm van Leeuwen

novelle

Dit is een fantastische vertelling hoe mens en natuur kunnen samenwerken bij het beheer van de Aarde. In dit geval gaat het om water. Het verhaal speelt zich af rondom een klein gebiedje met een droge wadi, die bij stortregens in een woeste stroom kan veranderen.

Dat is de uiterlijke kant van het verhaal.

Waar het de samenwerkende mensen in deze fictie om gaat is dat de natuur zelf ook een stem in het kapittel krijgt. Wereldwijd gebeurt dat al hier en daar, maar de belangen van de natuur worden daar door mensen behartigd.

Men noemt het een “Parlement der dingen”.

Daar zit ‘m de crux: als je echt met de natuur praat communiceer je niet met dingen maar met een veelkleurige bevolking van bewustzijnen.

Natuurwezens worden die wel genoemd.

Daar weten natuurvolken en bij ons de bestudeerders van de antroposofie alles van.

Ewout Storm van Leeuwen, *Het stromen van water*

Copyright © 2022 Ewout Storm van Leeuwen en voor deze uitgave
Boekencoöperatie Nederland U.A.

Een uitgave van Artscience, onderdeel van de Boekencoöperatie
Boekverzorging: Ewout Storm van Leeuwen

Afbeelding omslag: nl.freepik.com/vrije-vector

Alles uit deze uitgave mag worden gereproduceerd zonder
schriftelijke toestemming van de uitgever.

boekcoop@gmail.com

www.boekencooperatie.nl

NUR 301 (novelle)

ISBN 9789492079 (papieren boek)

ISBN 9789492079 (e-boek)

De werktitel was: Man en Water.

Geschreven na *Man en Hond*, *Man en Paard*, *Dickie*, *Fietsen*, *Oldtimers* en *De man en zichzelf*.

Ik heb ooit waterzuiveringen gebouwd, vandaar het water. Vragen als: "Wat als?" en "Hoe verhoud ik mij tot..." houden mij meer en meer bezig.

Het eerste deeltje avant la lettre in deze serie (als je daar al van kan spreken) is *Man en Kat*, dat *De reis van Chéri* is gaan heten toen ik het geschreven had, in 2017, over mijn reis door Ierland met een kat.

Dat was nog verteld langs de werkelijkheid, zoals ik die beleefd had. *Man en Hond* is pure fictie, het viel me in toen ik in Chartres was voor onderzoek aan de kathedraal, waar ik een historische roman over schrijf.

Die korte novellen bevalen me wel, na *The beautiful reset* van 600 pagina's.

In deze novelle zijn het twee mannen op leeftijd die jonge wetenschappers, kunstenaars en vrije vogels inspireren bij het realiseren van watermanagement systemen waarmee zowel extreme droogte als extreme vloed beheerst kunnen worden.

Daarbij wordt duidelijk dat het gebied zelf ook vertegenwoordigd moet worden.

Hoe ze dat doen is onderwerp van dit verhaal.

Voorwoord

‘Een “Parlement der wezens”?’

‘Klinkt je zeker vreemd in de oren?’

‘Ik heb er nog nooit van gehoord.’

‘Daarom kan het wel bestaan. Ik zal het je uitleggen. Om te beginnen speelt al het leven zich af in een dunne schil om de planeet: de biosfeer of wat wel Gaia wordt genoemd, de levende planeet.’

‘So what?’

‘Al het leven speelt zich af in heel specifieke biotopen per soort en ondersoort. Verschillende soorten kunnen een biotoop delen; dan spreken we van een ecosysteem.’

‘Ik heb nog niets nieuws gehoord.’

‘Een systeem is te zien als de wisselwerkingen – de relaties – tussen de elementen in dat systeem: aarde, water, lucht en vuur, en de levende actoren daarin: micro-organismen, wormen, planten, insecten, vissen, vogels, dieren, mensen en wat daartussen zit.’

‘Dat is me bekend. Vertel eens iets nieuws.’

‘Er is een wereldwijde beweging om biotopen en ecosystemen juridische status te geven, zodat ze niet meer weerloos zijn als buit.’

‘Kijk, dat betekent tenminste iets.’

‘Daarom dus.’

‘Wat?’

‘Een “Parlement der wezens”’

1

Het château – in wezen een buitensporig grote, 19e eeuwse villa met nog oudere bijgebouwen – liep gedurende de middag vol met conferentiegangers. Studenten zetten hun tentjes op langs de benedenloop van het riviertje... die hadden niet het geld voor een kamer volpension.

Franco had zo zijn bedenkingen over deze tweedeling, die hier kennelijk niet anders was dan in de rest van de samenleving. Hij was gewend om met een team van gelijkgestemden te werken die niet veel van elkaar verschilden qua sociaaleconomische status. Maar misschien viel het mee, misschien waren de hotelgasten even gedreven om inventieve oplossingen te vinden als de studenten.

Zijn camper onder de bomen van de oprijlaan kreeg gezelschap. Glanzende luxe vehikels wisselden af met kleine busjes, een verbouwde brandweerwagen, een legervoertuig en enkele tiny houses achter oude fourwheeldrives, waar soms hele gezinnen uit tevoorschijn kwamen. Die camperaars waren de enige congresgangers die hun kinderen bij zich hadden.

Een driedeling dus, dacht Franco besmuikt: hier komen de gevestigde orde, studenten en moderne nomaden bij elkaar.

Tot zijn vreugde zag hij een bekend, bont beschilderd busje met een nog bonter beschilderd tiny

house erachter het begin van de oprijlaan indraaien. Zijn vriend Emiel vond een plekje waar zijn karavaan horizontaal stond en stapte net uit toen Franco hem bereikte. De twee omhelsden elkaar omstandig en liepen samen naar het plein voor het château, waar al meer mensen zich verzameld hadden.

Er ontstond een kring die steeds wijder werd naarmate meer mensen met een kussen of een klapstoeltje een zitplaats zochten. Het was een bont gezelschap, veel blote benen en schouders, felgekleurde rokken en omslagdoeken, hoeden tegen de zon, enkele jonge moeders en vaders met baby's en peuters en een tiental hoofden met grijs haar. Twee kinderen gingen rond met een emmer vlierbloesemlimonade en glazen, bij een buitenkraan werden waterflesjes gevuld met het eigen bronwater van het château.

Franco vond het tijd worden om te beginnen en ging in het midden staan; een verwachtingsvolle kring van stilte werd groter en groter tot ook de laatste kinderstemmen vervaagden en alleen geluiden van wind en vogeltjes hoorbaar waren. En lawaaiige kraaien in het hoge bos verderop.

'Welkom bij het eerste congres dat ik de naam zou willen geven van het stroomgebied waar wij een beheerplan voor willen maken: la Ruisseau de Clarison, een wadi die via een zijriviertje uitkomt in de Ardèche. Deze locatie is als meest geschikte pilot uitge-

zocht door le Faculté de Géologie van de Universiteit van Clermont Ferrand.'

Alle ogen wendden zich naar de drie studenten die bij het horen van hun faculteit de hand opstaken.

'De naam wordt Frans en het plan zal langs de Franse wetgeving vorm krijgen. Wij beogen de instelling van een semi-overheidsorganisatie: l'Autorité du zone de chalandise de l'Ardèche, kort: l'Autorité Ardèche.'

De kring begon te zoemen, te hummen en de naam te herhalen.

'Ik ben Franco de Jong, Spaans/Nederlands van geboorte, Brits van nationaliteit, rechtskundige in het Angelsaksisch en Romeins-Rijnlands recht, twee keer getrouwd geweest, drie volwassen kinderen en al enige tijd woonachtig in Nederland.'

Een paar mensen grijnsden naar hem; die wisten waarschijnlijk meer. Hij grijnsde terug.

'Zoals jullie horen zal de voertaal Engels zijn, aangezien hier acht of negen nationaliteiten verzameld zijn waarvan niet iedereen Frans verstaat en spreekt.'

Ook dat werd met instemmend gehum ontvangen.

Een jonge man stond op in de kring en vroeg met een heldere stem: 'Waarom niet beginnen met dit riviertje, de Maron? Dat was ons oorspronkelijke plan.'

'Het is de intentie om een waterbeheermodel te creëren dat overal toepasbaar is, dus ook in aride gebieden.'

‘Wordt het een computerprogramma?’

‘Wel iets meer. Een programma met voorspellend vermogen zal wel het belangrijkste instrument worden om beleid uit te stippelen. Variabelen als extreme droogte, hevige stortbuien, wind, eroderend landgebruik of juist conserverend landgebruik, irrigatie, bebouwing of niet, bebouwing of niet, bodemgesteldheid, karst verschijnselen, *you name it*, zullen in een model moeten kunnen worden ingevoerd, een model dat het stroomgebied beschrijft, maar dat ook veranderingen in variabelen kan doorrekenen. Daarnaast zal het beheerplan handleidingen en protocollen moeten bevatten voor overleg, inspraak, verantwoordelijkheden van overheidsorganen, budgettering en dergelijke. Er zijn mensen in ons gezelschap die daar meer over kunnen zeggen.’

Franco knikte naar een jonge wetenschapper waar hij al kennis mee had gemaakt: hij had zijn camper net voor die van Franco staan.

De jonge man stond op. ‘Ik ben Jean-Pierre, ik werk met twee promovendi aan de Universiteit van Clermont-Ferrand aan een watermanagement programma waarin landschappelijke en waterbouwkundige aanpassingen kunnen worden gemodelleerd op hun effectiviteit voor het voorkomen van uitdroging van het landschap dan wel de verwoestende werking van stortvloeden.’

Er werd geklapt voor deze volzin, die later zou blij-

ken uit de Engelse summary van zijn proefschrift te komen. Hij boog lichtjes en grijnsde. ‘Dit model willen we aan de werkelijkheid toetsen en vervolmaken in een stroomgebied dat te maken heeft met extreme droogte en plotselinge vloed. Daar hoeven we niet voor naar Noord-Afrika, dat vinden we allemaal langs de Ardèche; modellen voor minder extreme en meer bewoonde gebieden kunnen daarvan afgeleid worden, andersom niet.’

Een jonge vrouw stak haar hand op. ‘Waarom vergaderen we dan niet daar?’

Franco antwoordde: ‘Er was hier al een congres gepland, daar hebben we bij aangehaakt.’

‘Dit oord ligt centraal in Europa voor de meeste deelnemers en kan ons aantal onderbrengen en voeden,’ verklaarde een studente.

Franco vulde aan: ‘Langs de Ardèche zijn alleen campings. De volgende bijeenkomst zal waarschijnlijk ter plekke of in de buurt zijn.’ Zijn blik ging de kring rond wie er nog meer wat wilde opmerken.

Een modieuze vrouw stond op. ‘Is er al een idee wat zo’n beheerplan dient in te houden? Ik ben Francesca Bellini, hoogleraar watermanagement aan de Universiteit van Bologna en ik ben op de oproep ingegaan omdat een paar van mijn studenten me hebben overgehaald, zonder dat ik een snippertje informatie had. Waarom is deze bijeenkomst zo adhoc?’

Een student stond op. ‘Oorspronkelijk zou deze bij-

eenkomst gaan over het instellen van een “Parlement der Dingen”, mevrouw. Het is op het laatste moment getransformeerd, zo niet gekaapt, en van een theoretisch filosofisch concept naar een experiment met een concreet gebied als object én als subject uitgebreid.’

Franco zag het debat zich ontwikkelen van een vraagteken naar een uitroepteken. Het werd voornamelijk gevoerd door enkele studenten en universitair docenten. De fleurige “beautiful people” volstonden met luisteren en hun kinderen bezig houden.

De plaatselijke boulanger had op verzoek van de leiding een extra lading biologisch brood gebakken en kwam zijn vracht in een oude en lawaaiige bestelend afleveren. De geur van het verse brood kon de stank van de ongefilterde uitlaatgassen van het oude vehikel niet helemaal verdrijven.

Franco hief zijn handen toen iedereen wilde opstaan: ‘Geduld, mensen. Er is brood genoeg voor iedereen.’

Een paar kleurige jonge mannen en vrouwen begonnen het brood in handzame stukken te snijden en lieten hun kinderen die uitdelen.

Franco voelde het ongeduld van de professionals in de kring groeien en stond op.

‘Beste mensen, er is hier vandaag een schat aan kunde en kennis verzameld en er is een enorme drive om die in te zetten voor duurzaam waterbeheer. Wat is zo

uniek aan deze bijeenkomst? Ten eerste dat voor het eerst een filosofische benadering en een technische benadering elkaar moeten zien te vinden. Dat vereist *out of the box* denken. Ten tweede dat we filosofisch en praktisch stem willen geven aan de ongehoorde en ongeziene bewustzijnen die in het spel zijn.'

Hij kreeg een stuk brood en een stuk kaas aange-reikt en ging weer zitten, rondglurend of er ook wijn werd geschonken. Helaas, het bleef bij water. Tegelijk noteerde zijn immer alerte geest dat vrijwel alle aan-wezigen bedachtzaam knikten bij zijn laatste woorden.

Dat was ook wel logisch. Het soort mensen dat af-komt op een oproep heeft met de boodschap een klik. Dus had de boodschap in de oproep de juiste toon. Toch had hij, met name van de "technische" mensen, meer scepsis verwacht. Maar misschien hielden die zich stil omdat ze zichzelf niet competent achtten op het gebied van natuurwezens. Een goede vorm van bescheidenheid.

'Franco.' Mattheuz was opgestaan, zijn vriend en hoogleraar watermanagement aan de Universiteit van Münster. 'Ook bij mijn studenten,' ...hij wees in de cirkel, '- ik heb er een paar meegenomen - leeft het besef dat we een landschap zoals een stroomgebied niet alleen op basis van een 3D lidar kaart en meetge-gevens over waterafvoer kunnen leren kennen. Zie jij een stroomgebied als een entiteit?'

‘Wat bedoel je met dat woord?’ Ze speelden elkaar vaker de bal toe.

‘Een geheel dat groter is dan de som der delen?’

‘Dat zeker, maar waarom perk je je vraag in?’

Mattheuz keek taxerend om zich heen. ‘Zie jij dat een landschap een soort bewustzijn heeft?’

‘Zeker. Aan ons de taak om daarmee in communicatie te treden.’

Zo, de aftrap was gedaan. In die ene zin had Franco expliciet gemaakt wat al tijden onder tafel rondzong en waar niemand zich aan wilde committeren.

Mattheuz grijnsde. ‘Dat mag je me uitleggen.’

‘Dat is een van de doelen van deze bijeenkomst.’

Een jonge man stond op, een Nederlander die een van de motoren was achter deze conferentie.

‘U weet dat over de hele wereld studenten en wetenschappers bezig zijn om “parlementen der dingen” een wetenschappelijk onderbouwde onderliggende structuur, vorm en juridische status te geven. U zegt nu met zoveel woorden dat landschappen en zeeschappen ook een eigen stem hebben of dienen te krijgen? Dat... dat gaat me boven de pet.’

‘Het gaat er niet alleen om dat die schappen een juridische status krijgen waar politiek en economisch rekening mee gehouden wordt – door mensen die die entiteiten vertegenwoordigen mee te laten beslissen,’ interrumpeerde een Braziliaanse vrouw die als rechtskundige wereldfaam had verkregen met haar

pleidooien voor wettelijke bescherming van leefgebieden van plaatselijke mensen en dieren. 'Ik ben naar deze conferentie gekomen omdat ik nieuwsgierig werd naar het stem geven aan entiteiten die niet kunnen spreken.'

Een prachtig geklede jonge vrouw stond op, een baby in een draagdoek op haar heup en een kleuter aan haar rokken. 'Dat onbegrip heb ik, hebben wij, moet ik zeggen, al in de betiteling gezien. Jullie hebben het over een parlement der dingen, maar waar jullie, en wij hier, over spreken zijn geen dingen. Het zijn bewuste wezens, al kunnen we die niet zien. Bewustzijn kan je namelijk niet zien, nooit niet, alleen het fysieke lijf is met onze ogen waarneembaar. Jouw lijf van botten, vlees en bloed en miljarden micro-organismen op en in je. Net zoals een landschap bestaat uit mineralen, planten, dieren en miljarden insecten, wormen, schimmels en bacteriën.'

Zo! dacht Franco. Dat had ik niet beter kunnen verwoorden!

Er ontstond verwarring onder de toehoorders. De vrouw en de jonge man bleven allebei staan.

'Ik ben een simpele ingenieur,' bekende die. 'Wij werken met fysieke normen, met fysieke krachten en materialen met hun fysieke eigenschappen. Ik moet dit even op me laten inwerken. Het is een totaal nieuw gezichtspunt voor me.'

Hij ging zitten, de vrouw bleef fier staan.

Er viel een impasse. Mensen keken vragend naar elkaar en fluisterden met hun burens, maar niemand verhief zijn of haar stem.

De vrouw richtte zich tot Franco. 'Mijn naam is Melanie, ik ben een zwervende wwoofer. Mijn vriend en ik werken waar het uitkomt op organische boerderijen. Franco, ik ken je alleen van je reputatie. Ik heb een vraag: waarom heb je het kennismakingsrondje en *attunement* overgeslagen?'

'Dat heb ik niet, Melanie, we kunnen elk moment overgaan op kennismaken en attunen.' Hij grijnsde. 'Ik kon de verleiding niet weerstaan om iedereen op losse schroeven te zetten.' Weer ernstig: 'Deze materie is zo gevoelig en voor veel mensen onbegrijpelijk, zo niet controversieel, dat het me een goed startpunt leek om alle congresgangers gelijkelijk onzeker te maken.'

Ze wierp hem een prachtige glimlach toe en ging zitten met een gebaar van dat het nu aan hem was.

Een groepje dat een beetje aan elkaar klitte begon te neuriën, eentje pakte een Indiaanse trommel, een ander haar viool. Iemand had de handen van de burens gepakt, het ging de kring rond, mensen begonnen een bekend lied van de Native Americans mee te zingen.

Ja, dacht Franco ontroerd, indianen, sorry, natuervolken over de hele wereld weten dat alles bezield is. Dat besef hebben we hier net nodig.

De resonantie groeide zichtbaar en hoorbaar. Geleidelijk sloten ook de meest sceptischen de kring met hun handen en gingen mee zoemen.

Het geluid stierf weg en stilte stolpte over hen heen. Er waren zelfs even geen vogels te horen.

Emiel stond op en hief luisterend zijn handen. Hij drentelde in het rond en keek om zich heen.

‘We hebben publiek,’ sprak hij zachtjes, als het ware zonder lucht.

De mensen keken vooral naar zijn handen, die gebaren vol betekenissen leken te maken, alsof hij geesten bezweerde. Franco durfde te zweren dat iedereen begreep wat hij bedoelde.

‘Ze luisteren mee,’ vervolgde Emiel op dromerige toon. ‘Ze zijn nieuwsgierig, wat op zich al bijzonder is, naar wat wij van plan zijn. Ze zijn nieuwsgierig naar de verbinding die wij mensen willen leggen tussen de kennis van de natuurwezens van een gebied, en de vaardigheden van menselijke ingenieurs.’

Het leek of Emiel uit een trance kwam toen hij luidkeels lachte. ‘Weet je dat aardwezens ingenieurs en kunstenaars hebben geholpen met kennis over mineralen, metalen, gesteenten, draagkracht en geologie, dat luchtwezens ons de aerodynamica en meteorologie hebben gegeven, dat waterwezens ingenieurs hebben bijgestaan in het begrijpen van waterkracht, stromingen, getijden? En dat de vuurwezens ons de muzen hebben gegeven, de kunst van het smelten van

mineralen, het smeden, het maken van glas, keramiek en compost... de lijst is eindeloos. Want van wat zij aan de mensen openbaren, leren ze zelf.'

Het bleef stil, Franco kon een ondergronds opwelkend enthousiasme voelen groeien, een verwachting, hoop.

De stilte werd verbroken door een meisje van een jaar of tien. 'Kunnen ze met ons praten?'

Emiel knielde voor haar op een knie. 'Ze gebruiken geen woorden, Emily. Daarvoor hebben ze mensen nodig, net als voor beelden. Ze kunnen wel gevoelens aan ons doorgeven, waar wij woorden en beelden bij kunnen maken. Dat is onze gave.'

'Zoals de tekeningen die we met jou maakten?'

'Precies. Wat we vanaf nu gaan proberen is het vinden van woord en beeld bij wat ze aan ons laten weten. We kunnen er een soort stripverhaal van maken.'

'Ja, dat weet ik nog. Ik bleef maar nieuwe tekeningen maken, weet je nog?'

'Dat gaan we weer doen. Wij maken ook beelden met woorden erbij van wat wij belangrijk vinden.' Emiel ging staan en richtte zich tot de hele kring. 'Daarom gaan we voor het waterbeheerplan proberen de beelden te tekenen die zij ons sturen en tegelijk de woorden erbij die zij ons influisteren. Zodat wij begrijpen wat ze willen zeggen en ons laten zien.'

'Dus directe vertegenwoordiging in plaats van indirect?'

‘Hoe wil je dat doen?’ ‘Hoe weet je met wie je spreekt?’ ‘Hoe weten anderen dat je stem geeft zonder je eigen mening er mee te mengen?’ ‘Stem geeft aan wie? Is er wel een wie?’

De vragen tuimelden over elkaar heen.

‘Goeie vragen,’ vond Franco, die ook was gaan staan.

De Italiaanse hoogleraar stelde toen de vraag die bij velen leefde: ‘Wat is de motivatie om landschappen als bewuste entiteiten bij de besluitvorming van mensen te betrekken? Afgezien van de kwestie wat dat bewustzijn in zou houden.’

Melanie antwoordde voordat Franco iets had kunnen zeggen. ‘Het bewustzijn van landschappen, biotopen, water, grond en bomen is zo groot en daarin is zoveel kennis samengebald... we zouden stom zijn om de bereidheid van natuurwezens met de mens samen te werken niet te honoreren.’

‘U kent het onderscheid dat de Franse filosoof Bruno Latour maakt tussen “mensen” en “aardbewoners”?’

‘Ik heb Bruno Latour gelezen, maar ik zie het onderscheid dat hij maakt tussen “mensen” en “aardbewoners” meer als een politieke kwalificatie dan een filosofisch concept. Aan de andere kant kan ik me vinden in het toekennen van “rechten” aan biotopen, ecologische systemen, landschappen, met name het recht op integriteit, recht op het beschermd worden tegen onttakeling en ontregeling. Maar dat vind ik ook meer een politiek hangijzer, waarbij afgewogen

moet worden tussen het onmiddellijke eigenbelang van exploitanten en de belangen van andere gebruikers, zelfs van toekomstige generaties. Het is de wetenschap, met name de verzameling biologische en ecologische disciplines, die daarvoor de kennis dient aan te dragen.'

Emiel klapte in zijn handen. 'Mevrouw Bellini, wetenschap is, zoals u bepleit, al langere tijd de basis voor milieubehoud en bescherming van biodiversiteit. Ik kreeg dat al mee bij colleges fysieke geografie in 1972. Herstel van de ozonlaag en tegenwoordig de pogingen tot verkleining van de ecologische voetafdruk van de mensheid zijn het resultaat van wetenschappelijk onderzoek en dringende aanbevelingen aan politiek en industrie door wetenschappers.'

'Bij u, over u en zonder u,' werd er uit de kring geroepen.

'Dat is het verschil,' haakte Emiel erop in. 'Om de uitspraak van de Franse onderhandelaar bij de Vrede van Utrecht in 1713 aan te passen aan het doel van deze bijeenkomst: wij streven naar besluitvorming "bij u, over ons en samen" waarbij de andere partij bestaat uit vertegenwoordigers van de onzichtbare rijken van natuurwezens en engelen. Met name de beschermgeesten van land- en zeeschappen.'

Het was een tijdje stil na deze hartstochtelijke woorden en Emiel ging terug naar zijn zitplaats in de kring.

Francesca Bellini bleef sceptisch. 'Ik heb uw woorden gehoord; ik kan me er semantisch in vinden... maar... ik heb desondanks geen duidelijk beeld waarover we praten.'

Melanie stond op. 'Het begint met acceptatie dat alles in het universum bewustzijn is en dat wat we met zintuigen en meetgerei kunnen waarnemen een neerslag is van bewustzijn.'

'Dat is een filosofisch, zo niet religieus beginsel.'

'Precies. Zonder dat beginsel is niets verklaarbaar. O, we kunnen mechanismen ontrafelen en wetmatigheden vinden, maar dat is wat anders dan begrijpen.'

De Italiaanse professor schudde haar hoofd. 'Wat is begrijpen anders dan kunnen vasthouden?'

Melanie lachte. 'U heeft gelijk. Ik zal een ander woord proberen. Resoneren. Wat beleeft u als u muziek hoort? Uw lievelingsmuziek?'

Francesca knikte bedachtzaam. 'Ik begin te begrijpen...' ze lachte even, 'te voelen, moet ik zeggen, wat je bedoelt. Door muziek te beleven, er mee te resoneren, wordt de ervaring veel meer dan alleen het ontvangen van luchttrillingen. Het is alsof de componist en de uitvoerders, de musici, direct tot me spreken – niet verbaal of in beelden – in trillingen, in frequenties.'

'Precies. Dat willen we ook bewerkstelligen in en met het landschap waarvoor we een beheerplan willen maken,' vulde Emiel aan. 'Dus ter plekke, met het landschap en voor het landschap.'

Franco mengde zich weer in het gesprek. Hij wilde naar een conclusie toe die allen konden delen.

‘Dat is onze gave, de gave van de mens om iets nieuws te scheppen. Want wat we daar leren, kunnen we uiteindelijk overal toepassen, als ons model genoeg ruimte laat om een veelheid van variabelen in te voeren.’

‘Dan breng je het weer terug naar het fysieke.’

Franco schudde zijn hoofd. ‘Een beheerplan zoals wij dat voorstaan is een virtueel instrument, een *tool* dat met verstand gebruikt, complexe ecosystemen terugkoppelingen kan geven die niet meer van nature aanwezig zijn. Dependende terugkoppelingen waarmee het systeem zelf opslingingering kan voorkomen in extreme situaties. Zoiets is een koppeling tussen bewustzijn en fysiek. Met behulp van fysieke maatregelen kan een ecosysteem, een van zichzelf bewust systeem, fysieke extremiteiten aan en zichzelf duurzaam blijven redden.’

‘Je beschrijft een landschap nu in termen van een fysiek systeem met terugkoppelingsmechanismen. Wie bepaald de gewenste toestand? De boer die het land wil draineren om er zo snel mogelijk met zwaar materieel op te kunnen rijden, of de landschapsbeschermmer, de weidevogelbeschermmer, het waterschap dat opwelling van zout grondwater wil voorkomen en de grondwaterstand moet handhaven? Sorry, dit is typisch voor Nederland, maar het is een voorbeeld

van mijn vraag.' De jonge man ging zitten, stond weer op en voegde toe: 'Sorry, mijn naam is John, ik heb in Delft waterbouwkunde gestudeerd en ik werk bij een waterschap in Nederland.'

Francesca stond op. 'Configuratie van ons onderzoeksterrein...' ze lachte even, '...fysiek en qua methodiek, in de vorm van een systeem zou ook mijn benadering zijn. Als alle mogelijke relaties zijn ingebracht in de vorm van formules, kunnen allerlei soorten data geïnterrelateerd worden in elke gewenste of geconstateerde kwantiteit. De eindsituatie is dan de resultante van de data die we invoeren. Omgekeerd kunnen we van een gewenst eindresultaat terugrekenen naar de mate van terugkoppelen die daarvoor nodig is. Ook seizoensinvloeden en veranderend grondgebruik leiden zo tot voorspelbare ingrepen.' Ze had bloesjes op haar wangen.

Franco hoopte dat iedereen haar had begrepen.

Een getaande, magere man met een witte kuif ging staan. 'Goedemiddag, mijn naam is Daoud Boelgakov, ik ben hoogleraar geologie aan de universiteit van Kazan, de hoofdstad van Tatarstan. Ik doe onderzoek naar het gebruik van fossiel grondwater voor irrigatie van landbouwbedrijven. Ik hoop hier inspiratie te vinden voor een duurzame vorm van waterbeheer, want al ons onderzoek wijst erop dat waar fossiel grondwater wordt gebruikt, dit nooit meer aangevuld kan worden omdat de poriën in het sediment

inzakken als de waterdruk wegvalt.'

Een student met een Amerikaans accent stond op. 'Ik wil me graag bij professor Boelgakov aansluiten. Ik kom uit Californië. In de Central Valley is de grootste concentratie van fruitteelt en tuinbouw te vinden. Het water voor de irrigatie wordt al van dieper dan 500 meter opgepompt. Wat de professor zegt over inzakkende poriën is daar goed te zien: de bodem van de vallei is op sommige plaatsen al ruim vier meter gedaald.'

'Ik dacht dat ze er zelfs een hele rivier naartoe hebben omgeleid?' vroeg een ander.

'Dat klopt, maar het is te weinig en het debiet van de rivier is vaak heel laag door de aanhoudende droogte.'

'Al dat irrigatiewater verdampt toch? Waarom verandert het klimaat daar niet in de richting van vochtiger en meer regen?'

'Het gebied ligt in de regenschaduw van het kustgebergte.'

'Dat bedoel ik niet. De Central Valley met al die fruitbomen en groene akkers moet een enorme hoeveelheid waterdamp in de lucht brengen. Is daar iets van te merken?'

De Amerikaanse student werd zo te zien in verlegenheid gebracht. Hij keek rond voor steun. Die kreeg hij van de vragensteller.

'Of is het zo dat de fruitbomen en gewassen te ver

uit elkaar staan om een gesloten dek te vormen? Is er teveel kale grond tussen, die vooral hitte uitstraalt?’

‘Ik denk het,’ zei de Amerikaan opgelucht. ‘Zeker een kwart tot een derde van de bodem is onbedekt.’

Franco vond het een goed moment om zich in de discussie te mengen. ‘Het is bekend dat bij hittegolven in steden in de schaduw van echt grote, volwassen bomen de temperatuur vijf tot soms wel tien graden lager ligt dan waar de zon direct op de grond schijnt.’

‘Dat wijst nog een keer op het belang van behoud van volwassen bomen. Dat wil zeggen: bomen ouder dan honderd jaar,’ vulde Emiel aan.

‘En dan met name loofbomen,’ vulde iemand aan. ‘Naaldbomen verdampen ook in de winter en ze zijn ongelooflijk brandbaar. Net als eucalyptus trouwens.’

Het werd stil op het plein; de gedachten van individuen leken wel gecoördineerd dezelfde richting op te gaan.

We zijn een eigen morfogenetisch veld aan het realiseren, bedacht Franco verrast.

2

De camping lag aan de Ardèche zoals Franco het zich herinnerde. Hij schreef zich in en parkeerde zijn camper op de plek die ze gereserveerd hadden.

Het was al maanden droog weer en het water in de rivier stond laag, een paar kinderen speelden bij de bijna drooggevallen stroomversnellingen die in andere tijden verborgen waren onder wild golvend water, te snel om met de kano tegenop te kunnen.

Er druppelden meer deelnemers binnen, enkele met campers, veel op de fiets met kleine tentjes; een enkeling kwam met een canadese kano de rivier afzakken.

De camping was verder maar dun bezet, hij was dan ook net open.

Dankzij een subsidie van het departement hadden ze een cateringbedrijf kunnen inhuren die voor alle maaltijden zou zorgen. Er waren nog geen rijpe perziken en tomaten bij de kwekerijen te krijgen; het voedsel werd plaatselijk ingekocht en niet alles was biologisch.

Het schemerde al toen de aanwezigen zich rond een vuurtje verzamelden met hun bordje ratatouille, brood en plaatselijke wijn voor wie dat wilde.

Emiel kwam het kampje binnenrijden met zijn wagen toen het al donker was.

‘Ik rijd niet zo hard met dit cavaleje,’ excuseerde hij

zich. Hij warmde zelf een pannetje met ratatouille op en ging smakelijk naast Franco zitten eten. Het vuur werd opgestookt. Er was genoeg droog drijfhout zodat ze niet zuinig hoefden te zijn.

Franco ging staan en vroeg de aandacht.

‘Uit de hoeveelheid dood hout en de hoogte waarop het ligt,’ begon hij zonder inleiding, ‘is op te maken hoe hoog vloed en bomen er mee worden gesleurd. Dit beeld is langs de hele rivier hetzelfde.’

‘Klopt,’ zei een zwaar bebaarde man. ‘Ik heb het opgemeten. De débri van afgelopen jaren zit tot drie meter hoog in de bomen.’

‘Drie meter?!’ riepen enkele studenten geschrokken uit.

‘Laten we morgen de bedding van de Ruisseau de Clarison omhoog volgen,’ stelde Franco voor. ‘Dan kunnen jullie zelf zien hoe deze onmogelijke wadi kan spoken als het hard gaat regenen.’

De vroege zon was al heet; veel deelnemers waren gaan zwemmen, al was het laagstaande water nog behoorlijk fris. De diepe poel waar gezwommen kon worden lag gelukkig pal in de zon.

Ook hier had de organisatie van het kamp een afspraak gemaakt met een plaatselijke boulanger voor het leveren van biologische pain de campagne, die stipt om acht uur werd afgeleverd door de gepensio-

neerde vader van de bakker.

Het werd een werkontbijt. De rest van de dag zou besteed worden aan een lange wandeling door de droge bedding van de Ruisseau de Clarison.

Franco gaf het woord aan de Nederlandse waterbouwkundig ingenieur John, de man die bij een groot waterschap in Brabant werkte aan het herstel van een oude beekloop.

‘Mensen, ik wil jullie een beeld geven waar ingenieurs aan denken bij een watermanagement systeem,’ begon hij. Een powerpoint presentatie zat er niet in, maar hij kon beeldend vertellen.

‘Dit stroomgebied wordt gekenmerkt door drie extreme condities: er is niet of nauwelijks een water bergende bodem, het is of extreem droog, of er zijn hevige stortbuien. Daarnaast spelen nog een rol dat het voor het grootste deel onbewoond is en dat het een karstgebied is waardoor oppervlaktewater ondergronds kan gaan.’

‘Is dat laatste niet in tegenstelling tot je eerste extremeiteit?’

‘Je bedoelt mijn opmerking over het niet aanwezig zijn van een bodemlaag die water vasthoudt?’

De vraagsteller knikte.

‘Het zou een tegenstelling kunnen zijn, als ik niet de sporen had gevonden van stortvloeden met waterpeilen van een meter en hoger in de bedding, die nu droog staat. Dat betekent dat er bij stortregens wei-

nig water ondergronds gaat; het meeste loopt oppervlakkig af.'

'Er zijn talloze bronnen in de bedding van de Ardèche,' mengde Franco zich in de discussie.

'Klopt,' zei de waterbouwkundige, 'Ik ben hier al een paar dagen voor een eerste onderzoek; ik ken de rivier ook in andere situaties, bijvoorbeeld als er genoeg water is. Dat was overigens meer dan tien jaar geleden. Het was toen spannend kanoën.'

'Die bronnen wijzen op ondergrondse wateraders, zeker. Er is met de droogte die nu al drie jaar duurt echter niets meer van over. Zelfs de Franse kanalen bevatten te weinig water voor de toeristische vaart.'

'Ik wil graag doorgaan met mijn inleiding.'

Met een knik gaf Franco de waterbouwkundige het woord terug.

'Voor het ontwerpen van een watermanagement systeem in dit stroomgebied zie ik dat we drie, aan elkaar gerelateerde beheer deelsystemen dienen te realiseren. Eén: meer waterberging, twee, verlaging van de afstroomsnelheid, drie: spreiding van het debiet tijdens en na stortregens.'

'Is dat inclusief het opsparen van water voor droge tijden?'

'Precies. Waterberging is noodzakelijk om de afstroomsnelheid en daarmee het debiet te verlagen, zodat er geen verwoestende stortvloeden meer zijn. Als dat in alle stroomgebieden van zijrivieren van de

Ardèche gerealiseerd is, zal de rivier minder vaak en minder zware overstromingen kennen.'

Een vrouw stond op. 'Als ik je goed begrijp, John, en als ik mij goed heb ingelicht op internet, is het plan om in de stroomgeulen dammetjes op te werpen die de stroomsnelheid breken en water opslaan, waarmee het debiet dat in de hoofdbedding terecht komt gereguleerd wordt, en waardoor, als het weer droog is, door langzame waterafgifte uit de stuwmeertjes minder verdroging optreedt. Met als bijkomend gevolg dat natuurlijke of aangeplante bomen niet meer weggevaagd worden door banjirs en een langer groei-seizoen hebben door het beschikbaar zijn van water tijdens droogte. Met als lange termijn gevolg dat er een bodem kan ontstaan waarin bomen en struiken wortelen, die met elkaar weer meer water kunnen vasthouden.'

'Patricia, het zou niet beter samengevat kunnen worden.'

'Waar wachten we dan nog op?'

'Op de koffie!' werd er vanuit de catering tent geroepen. 'Momentje nog!'

Terwijl er koffie en croissants werden rondgedeeld besprak Franco met John, Patricia, Francesca Bellini en Jean-Pierre, de lidar specialist uit Clermont-Ferrand, hoe de beschikbare menskracht het meest doelmatig ingezet kon worden.

De laatste begon met het uitdelen van uitgeprinte

lidar scans van het stroomgebied.

‘Mijn suggestie is om in de bedding omhoog te gaan en elke zijstroom door twee of drie mensen te laten onderzoeken.’ Hij wees op de kaart. ‘Sommige vertakken verder, daar moeten voldoende mensen heen gestuurd worden.’

‘Wat gaan ze daar doen? Alleen kijken?’

‘Foto’s nemen, plekken zoeken waar een dam gelegd kan worden, er kunnen restanten van menselijke bewoning zijn, plaatsen waar bomen of struiken groeien... gewoon alles wat ze zien.’

‘Voor een eerste survey is dat al meer dan genoeg,’ besliste Franco. ‘Akkoord? We zullen dagen nodig hebben om alle gegevens te verwerken.’

Niet veel later was de groep op weg. Het gaan door de stenige bedding was niet overal even makkelijk.

Er waren drooggevallen poelen met de karkassen van behoorlijk grote vissen. De duiker onder de weg was nieuw; de oude was een aantal jaren geleden ondermijnd en vervangen.

Er werden foto’s gemaakt en opmetingen gedaan.

‘Bij een beetje waterafvoer stroomt het water over de weg in plaats van er onderdoor,’ mopperde iemand. ‘En al die nieuwe huizen staan veel te dicht op de bedding. Het hoogteverschil is nog geen meter.’

‘Er is hier kennelijk de laatste jaren geen stortvloed geweest.’

‘Doet me denken aan die huizen in de rivierbedding in Vaison-la-Romaine. Die zijn bij een banjir in 1992 weggevaagd, er zijn toen veel mensen verdronken.’

‘Terwijl de Romeinse brug het gehouden heeft, al spoot het water eronderdoor.’

‘Of de overstromingen van de Ahr. Zoiets had daar nog nooit in de geschiedenis plaatsgevonden.’

Ze keken elkaar aan. Zij hadden de geschiedenis wel bestudeerd en deden er alles aan om herhaling te voorkomen.

Het oplopende dal was voorbij de laatste wijngaarden met druppelbevoeiing kaal, gortdroog en zelfs nu in het voorjaar al heet.

Rond het middaguur hielden ze pauze. Er was nergens schaduw en ze lurkten zwijgend aan hun waterflesjes.

‘Hoe komt het hier toch zo kaal?’ vroeg iemand.

‘Als je goed kijkt zie je sporen van terrassen en soms een ruïne. Men neemt aan dat de bewoners van dit dal in de tijd van de pest in de 14e eeuw zijn uitgeroeid,’ vertelde de man met de baard. ‘Sindsdien is er geen beheer van het landschap meer.’

‘In ‘14-‘18 zijn ook hele dorpen verdwenen omdat alle mannen waren gesneuveld.’

‘Het gebied heeft zichzelf dus niet kunnen redden,’ merkte een meisje op. Franco was haar al eerder opgevallen; ze leek een enorme hoeveelheid kennis te

paren met diepe inzichten. De anderen keken haar aan wat er verder nog zou komen. Ze zag hen kijken en lachte. 'Ik ben Marieke, voor degenen die dat vergeten zijn, ik volg een opleiding tot beeldend kunstenaar in Gent. Ik zal uitleggen wat ik bedoel. Blijkbaar hadden de vroegere bewoners het natuurlijke systeem zodanig naar hun hand gezet dat toen ze er niet meer waren, het gebied onmachtig was om een status quo, of desnoods een afgeleide daarvan, in stand te houden. Er was teveel menselijk ingrijpen vereist om het gebied vitaal te houden.'

Zo, dat was een statement! Benieuwd wat er meer zou komen hield Franco zijn mond.

'Wat betekent dat voor de genius loci?' vroeg iemand. 'Wil je daar iets over zeggen?'

Het meisje aarzelde. 'Daar valt heel veel over te vertellen, maar ik ben bang dat het teveel gaat afleiden van wat ons hier te doen staat. Laat ik volstaan met het volgende: de oude genius loci was het resultaat van menselijk handelen en kon niet functioneren zonder mensen. De nieuwe genius loci, of vernieuwde, die we hier willen vormen zal ook het resultaat zijn van menselijk handelen. Het is aan ons mensen om dat zo te doen dat de beschermgeest van dit stroomdal kan blijven functioneren zonder hulp van mensen.'

'Is dat wel mogelijk, of wenselijk?' vroeg een ander.

Het meisje knikte. 'Mogelijk zeker; wat wenselijk is zullen we gezamenlijk moeten bepalen.'

‘Is het niet zo dat wij mensen blijvend met natuurwezens moeten leren omgaan?’ vroeg een vrouw die eruit zag als een sjamaan. ‘Ik bedoel dat het beheer van de Aarde onze gemeenschappelijke verantwoordelijkheid is.’

‘Een mooie opsteker voor een parlement der dingen,’ vond de man met de baard. ‘Pardon, ik mag geen dingen meer zeggen. Wie weet een beter woord?’

‘Er is gesproken over een “Autorité Ardèche” bracht iemand in. ‘Hoe zit zoiets in elkaar? Hoe is zeggenschap en besluitvorming geregeld? Hoe is uitvoering geregeld?’

‘In principe bestaat een autorité uit een bestuur met een raadgevend comité en een uitvoeringspoot, bestaande uit een hoofdingenieur-directeur met een staf.’

‘Is dat niet een beetje zwaar voor zo’n klein stroomgebied?’

Franco brak in: ‘Dit is een leerproject. Als we het hier onder de knie hebben kunnen er meer zijstroomgebieden ontwikkeld worden, tot het hele stroomgebied van de Ardèche wordt beslagen. In Nederland hebben we al eeuwen een dergelijke structuur, daar heten het waterschappen.’

Vanuit de bedding was het waaiervormige stroomgebied goed te zien. Al gauw bereikten ze stroomgeulen die op de hoofdbedding uitkwamen. Bij elke sloegen

een of twee onderzoekers af.

Hogerop was het op een gegeven moment niet meer duidelijk wat de hoofdbedding was en wat niet. Er waren drooggevallen watervalletjes waar ze omheen moesten klimmen en iets wat op het restant van een dam leek. De vegetatie werd nog schaarser en bestond vooral uit droogtebestendige struiken en kruiden.

Op wat duidelijk een door mensen gevormd terras leek vonden ze houtresten. Sommige stronken waren herkenbaar als olijf, wijndruif, amandel en kastanje.

‘Door het waterbeheer, de terrassen met vrucht dragende bomen en de vegetatie moet dit gebied prima bewoonbaar zijn geweest,’ stelde een landbouwkundige.

‘Het grondwater moet toen veel hoger zijn geweest. Of grondwater: je kan beter spreken van ondergrondse voorraden.’

‘Is dat te herstellen?’

‘Ik zou het geen herstellen willen noemen. Het oude is vergane glorie. We willen hier juist iets nieuws tot stand brengen. Een landschap dat zichzelf kan handhaven, met minimale bemoeienis van mensen.’

‘Een nieuwe genius loci?’

‘Ik weet niet of dat kan,’ aarzelde John. ‘Patricia, wat kan jij daarover zeggen?’

‘Ik weet het ook niet. Ik ben net als jij ingenieur.’

‘Franco?’

‘Laten we het Marieke vragen, die zei daarnet enkele zinnige dingen.’

Ze was een beetje afgedwaald van de hoofdgroep en kwam terug toen er geroepen werd. ‘Overal sporen van menselijk ingrijpen,’ legde ze uit en lachte verblindend naar de gezichten die naar haar toegekeerd waren.

‘De vraag is of wij in staat zouden zijn om een nieuwe genius loci te ontwikkelen.’

Marieke schudde haar hoofd. ‘Dan zouden we de oude vervangen door een nieuwe met dezelfde zwakheden. Zou ik niet doen.’

‘Wat bedoel je?’ vroeg Patricia.

‘Je bent ingenieur, hè? Vernuftelingen, zeiden ze vroeger in Vlaanderen, toen er nog een taboe was op woorden van Franse oorsprong. Origine, had ik bijna gezegd.’ Ze moest weer lachen en werd toen ernstig. ‘Als technische mensen iets maken, bijvoorbeeld een kanaal, scheppen ze een nieuwe beschermgeest of genius loci, die daar bijhoort. Dat doe ik ook als ik een schilderij maak, alleen op veel kleinere schaal. Dat kanaal... Stop, Marieke je draaft weer eens door.’ Ze lachte verontschuldigend. ‘Soms klets ik teveel. Ik denk dat het onze uitdaging is om het wezen van dit stroomgebied te voorzien van hulpmiddelen en kennis om het gebied beter te kunnen beheren. Het wezen belichaamt de huidige kennis van het gebied...’ Ze moest weer lachen. ‘Grappig hoe taal werkt. Kennis

heeft natuurlijk geen lichaam, net als het wezen van dit gebied. Oh, nu maak ik weer een denkfout!' Ze schaterde het uit. 'Er is natuurlijk wel een lichaam!' Ze stampte op de grond en zwaaide met een arm in het rond. 'Als we rustig gaan zitten en wat mediteren en goed luisteren zonder je eigen mening te willen verkondigen, kunnen we misschien de stem van het gebied in ons binnenste horen.'

Het was alsof ze een verlossende toverspreuk had uitgesproken. Mompelend en fluisterend zocht iedereen een comfortabel plekje, dronk wat water, keek wat rond.

De sjamane, die tot nu toe had volstaan met luisteren en kijken, hief haar hand en toen ze aller aandacht had zei ze zachtjes: 'Stem je af op het wezen van dit gebied, laat je aandacht in de aarde zinken met slechts de ene vraag: wat wil je ons vertellen?'

De stilte stond als een stolp om hen heen, een stilte die op een krachtveld begon te lijken toen ze zich verdiepte.

Zelfs Franco, die het zijn taak vond om voortdurend alert te zijn, werd iets gewaar van nieuwsgierigheid.

De sjamane bleef het langst in trance. De anderen wachtten in stilte tot ze terug zou komen.

Toen dat zover was bleef ze nog minutenlang met haar hoofd schudden. Uiteindelijk keek ze op en begon zachtjes te spreken: 'Ik had contact met een steenwezen. Hij – het wezen heeft een mannelijke

signatuur – is de meester over dit kalksteenplateau en over de crevices – de holten en grotten erin. Er is geen waterwezen meer. Iemand zei het al, dit gebied is zonder mensen geworden door de pestepidemie van 1347 en later. Het waterwezen dat hier het toezicht had heeft zich lager in het dal teruggetrokken. Als het een keer regent, moeten de undinen zelf hun weg zoeken en dat gebeurt zonder controle, zei het steenwezen. Zowel bovengronds als ondergronds.’

Marieke knikte. ‘Ik heb ongeveer hetzelfde vernomen. Ik had me afgestemd op de beschermgeest uit de tijd dat hier nog mensen woonden. Ook die geest is lager in het dal nog minimaal aanwezig, aan de rand van het dal. Dat wordt weer door een ander wezen bestierd.’

Een tijd lang wisselden de deelnemers ervaringen uit, sommigen gingen met Emiel – die altijd pastelkrijt en papier in zijn rugzak had – de beelden tekenen die in hun geest waren achtergelaten. Franco keek toe, tegen zijn scepsis in verrast door het gemak en de diepte van de groepsmeditatie.

De wandeling werd hervat. Bij elke mogelijke locatie voor een dammetje werd nu anders gewerkt: enkele ingenieurs maakten een tekening – met pastelkrijt en op papier uit Emiels rugzak – hoe ze dat in werking zagen met water en begroeiing, waarna de hele groep in een kring rond de tekening ging mediteren.

Het bleek niet duidelijk; veel deelnemers onderbra-

ken onrustig de meditatie. Marieke en Melanie vonden elkaar in de oorzaak.

‘We werken verkeerd,’ lachte Marieke, die het een prachtmop vond. ‘Het steenwezen begrijpt het nut niet en is er tegen.’ De sjamane leek nog teveel in de war om iets zinnigs te zeggen, zag Franco, en keek naar Melanie.

Die was bedachtzamer: ‘Ik denk dat we eerst een totaalvisie moeten presenteren en van daaruit naar de voorstellen voor lokale maatregelen kijken.’

‘Dat begrijp ik best,’ bracht Francesca in. ‘Het is nog te vaag, te inductief om te kunnen communiceren met anderen. Op zich is het goed ons deze fase van de beeldvorming bewust te zijn. Ik stel voor dat we omhoog lopend ideeën en locaties op papier zetten en als we boven zijn een totaalplan maken, dat we omhoog lopend deductief kunnen detailleren. Pas als we boven zijn kunnen we het hele speelveld – onze probleemstelling – overzien. Pas als we dezelfde richting als het aflopende water gaan, kunnen we dat doorgronden.’

De groep leek steeds hechter te worden naarmate ze stegen. De ingenieurs markeerden plekken waar een dam gelegd kon worden met spuitbussen gele verf.

Bij een samenvloeiing van beddingen wilden ze splitsen in twee aparte groepen, maar Melanie, Marieke en de sjamane waren unaniem in hun afwijzing.

‘Eerst naar het hoogste punt, de waterscheiding,’ raadde Francesca aan.

Het was al ver in de middag toen ze een plateau bereikten dat naar alle kanten leek af te lopen. Jean-Pierre, de lidar man uit Clermont-Ferrand, en zijn vriendin die de GPS coördinaten opmat, bepaalden het hoogste punt.

Franco hield de boel bij elkaar toen afzonderlijke groepjes afzonderlijke landschapskenmerken wilden gaan onderzoeken.

‘Laten we bij elkaar blijven, we moeten ook nog terug en het is half vier. Maak foto’s en filmpjes met je mobieltjes, die hebben we straks hard nodig. John, wat zie jij?’

Emiel antwoordde – John had verschrikt opgekeken van het scherm van zijn laptop en was niet erg aanspreekbaar.

‘Gebeente.’

‘Wat bedoel je?’ vroegen enkelen.

‘Wat ik zeg. Een skelet van wat het landschap vroeger was. Alleen de rotsondergrond is overgebleven.’

‘Hoe zag het er vroeger dan uit?’

‘Je kan de terrassen hier en daar nog zien. Daar groeiden gewassen.’ Emiel zweeg even als om zich beter te kunnen oriënteren. ‘Waar wij staan was bos. Deze hele top van de heuvel was bedekt met bos, zoals je in Noord-Frankrijk veel ziet.’ Hij wees naar het dal dat bestond uit akkers en weilanden. ‘De aarde

ligt nu allemaal daar beneden.'

'Zouden we dat bos en de terrassen moeten herstellen?'

Hij glimlachte en spreidde zijn handen.

'Ik zie wel een soort ritme voor me,' zei iemand. 'Met dammetjes en terrassen volgens de hoogtelijnen.'

'Voor het vasthouden van water op het hoogste punt heb je een bos nodig, als een soort hoed van hout, wortels en een dikke laag aarde op de heuveltop.'

'Laten we de terugweg aanvangen,' stelde Franco voor. 'Anders zijn we te laat voor het avondeten. De cateraars verwachten ons rond zeven uur.'

'Dan mogen we wel opschieten.'

3

In de dagen die volgden werden de waarnemingen verwerkt en zocht men informatie over herstel van aride gebieden. De lidar kaart werd verfijnd met GPS waarnemingen tot op het niveau van rotsblokken en reliëf van de bedding. Op een avond laaide de discussie op in hoeverre dit landschap hersteld moest worden om bestand te zijn tegen de verwachte extreme droogtes en stortvloed en als gevolg van klimaatverandering.

‘Ik denk dat kleine beetjes niet helpen als het echt noodweer wordt. We hebben dat in de zomer van 2021 kunnen zien in Duitsland en België,’ stelde een student. ‘Niemand had verwacht dat dat kalme riviertje de Ahr zo woest buiten zijn oevers zou kunnen treden. Blijkbaar is ook daar het waterbergend vermogen van de hellingen in het stroomgebied onvoldoende. Terwijl het toch al eeuwen een gecultiveerd landschap is. Het zelfde geldt voor België.’

‘Het zijn daar allemaal steile hellingen met sparren, zonder terrassen. Ik denk dat daarin de verklaring ligt.’

‘De loofbossen in Noord-Frankrijk en de Jura hebben een dichte ondergroei. Ik denk dat de beworteling en de aardevorming daar beter is dan in productiebossen van sparren.’

‘Ik kan me niet herinneren dat in die loofbossen

ooit bosbranden hebben plaats gevonden. Als je ziet hoe naaldbomen en eucalyptus bij branden bijna exploderen als toortsen vanwege hun hoge gehalte aan vluchtige oliën...'

'Welke bomen zouden we in ons proefgebied moeten aanplanten?'

'Kurkeik en steeneik, die zijn bestand tegen droogte en vuur, en ze zijn inheems.'

'Waarom geen vruchtdragende bomen als amandel, olijf, kastanje?'

'Salie en rozemarijn als ondergroei?'

'Maar waarin planten we die bomen? Er is geen aarde.'

'Compost?'

Franco vatte de suggesties samen en vervolgde: 'Er zijn tonnen en tonnen compost nodig bovenop de heuvel. Hoe krijgen we die daar? Een helikopter is veel te duur en te vervuilend en het terrein is onbegaanbaar voor vrachtwagens.'

'In Japan gebruiken ze een soort traplift met een motortje op hellingen. Die zouden we elektrisch kunnen maken.'

'Ja! Een traplift! Dat is een goed idee!'

'Dan kunnen we tegelijk een waterleiding leggen om de aanplant te bevoeien tot het niet meer nodig is.'

Een gevoel van instemming begon door te gloeien. De kring viel uiteen in groepjes die ideeën gingen uitwerken, sommigen gingen nog even zwemmen en de

kleinste kinderen werden naar bed gebracht.

Emiel kwam met een fles wijn en glazen bij Franco zitten, die zachtjes met Marieke en Francesca zat te praten. Hij schonk voor iedereen een glas in en zag er heel tevreden uit.

‘Wat zit jij te grijnzen?’ vroeg Franco toen hij zijn aandacht even van de vrouwen kon verleggen naar zijn vriend.

‘Het wezen van ons gebied heeft alle dagen naar ons geluisterd, ik bedoel niet naar onze woorden, die zijn betekenisloos voor natuurwezens. Ze nemen de intenties waar die achter onze woorden zitten.’

‘Ja, en?’

‘Vanavond had hij zijn burens mee en de nixe van de rivier. Dat was nieuw voor hen, samenwerking door de domeinen heen, ik bedoel horizontaal, als gelijken.’

‘Wat bedoel je daarmee?’ vroeg Francesca.

Marieke antwoordde sneller dan Emiel. ‘Natuurwezens opereren in een hiërarchie. Wezens met meer kennis bestieren grotere domeinen en sturen wezens met minder algemene taken in hun domein aan.’

‘Horizontaal overleg is voor veel kleinere natuurwezens onbekend. Hun aandachtsveld beslaat datgene wat hun taak is. Dat ons steenwezen hier is met zijn burens en het wezen van de rivier is voor mij een teken dat ze onze intenties oppakken en er wat in zien. Je zou het opflakkeren van hoop kunnen noemen.’

‘Hoop?’

‘Dat er eindelijk samenwerking komt tussen mensen en natuurwezens. Mensen kunnen scheppen, maar ook vernietigen. Natuurwezens zijn gefascineerd door deze gave, die ze zelf niet hebben. Ze willen graag meedoen, dat wil zeggen in de uitvoering van fysieke activiteiten, waarbij ze gehoord willen worden om advies te kunnen geven.’

‘Dat is het grotere doel van deze club,’ beaamde Franco. ‘Proost!’

‘Proost,’ reageerde Francesca, ‘leg me maar eens uit hoe je dat horen en adviseren in de praktijk brengt met wezens die niet in taal denken.’

‘Dat doe je door je hun taal eigen te maken, zodat je hen kunt bevragen,’ antwoordde Emiel.

‘Oké, we draaien het om, Het probleem blijft echter hetzelfde.’

‘Dat klopt.’ Emiel grijnsde en vulde de glazen bij. ‘Meditatie en tekenen. Als mensen mediteren kunnen natuurwezens hen direct benaderen en boodschappen, zelfs beelden overdragen. Als mensen hun tekeningen, ontwerpen en kaarten in gedachten houden en daar vragen bij zetten – allemaal in je geest, hè – kunnen natuurwezens die leren lezen, becommentariëren, aanvullen, beantwoorden. Het is voor hen en voor ons een leerweg.’

Intussen waren er meer luisteraars bij gekomen.

‘Hoe verhoudt dat zich met het concept van “een

parlement der dingen”?’ vroeg een student, een van de initiatiefnemers.

‘Het concept “parlement” is een nationaal element, dat “raad” op lokaal niveau heet, zoals gemeenteraad, raad van toezicht, raad van bestuur, adviesraad,’ zei Franco. ‘In ons geval van een autorité volgens Frans recht zullen we de medezeggenschap van het gebied in een juridische vorm moeten gieten, wat alleen kan als het daadwerkelijk een “entité” is, een staatsburgelijke status heeft.’

‘Hoe kan je dat aantonen?’

‘Met de techniek van mediteren en tekenen,’ verklaarde Emiel. ‘Waarbij verschillende mensen zich kunnen opwerpen als tolk, als zegsman of zegsvrouw. Er dient een zekere intersubjectieve overeenstemming tussen de zegslieden te zijn voordat de mensen in een raadsorgaan een bepaalde mening aan de entité kunnen toekennen. Denk ik.’

‘Kan dat niet directer?’ vroeg Francesca.

‘Misschien. Heb jij een idee?’ lachte Emiel.

‘Nee, maar jij wel. Dat kan ik aan je smoel zien,’ grijnsde Franco. ‘Kom op, voor de draad ermee.’

‘Het is allemaal speculatie,’ waarschuwde Emiel.

‘Heerlijk, daar houden we van,’ riepen er een paar.

‘Ik kwam op de gedacht door wat ik een keer heb meegemaakt. Bij het inchecken voor een vlucht wordt je bagage gewogen. Je cabinebagage mocht toen niet zwaarder dan 10 kilo zijn. Ik had een keer een kof-

fertje van de goede maat maar er zat 12,5 kilo in. Ik reisde toen met een vriendin die begeleid werd door onzichtbare raadgevers. Zij was zich bewust van het gevaar en vroeg haar raadgevers om de weegschaal elektronisch te manipuleren. Elektronica heeft geen geheimen voor natuurwezens, dat had ik al vele keren eerder ervaren. Het resultaat was dat de weegschaal 8,6 kilo aangaf. De vrouw achter de balie geloofde het niet en woog het koffertje met de hand. Nog steeds gaf het display 8,6 kilo aan. Ze haalde haar schouders op en ik kon het koffertje meenemen. Dat was voor mij het ultieme bewijs.'

'Een sterk verhaal, wat wil je ermee vertellen?'

'Mijn hypothese is dat ontwikkelde natuurwezens kwantum sprongen kunnen richten. Ik heb mijn hoop gesteld op de kwantum computers die in ontwikkeling zijn. Ik denk dat die geheel door natuurwezens zijn aan te sturen.'

'Ik begin te vermoeden waar je op doelt,' zei de initiatiefnemer. 'Daarmee zouden ze kunnen leren zich schriftelijk en auditief in woorden en beelden uit te drukken.'

'Zelfs een 3D holografische gestalte, een avatar vertonen.'

'Wat zegt ons bezoek ervan?' vroeg Melanie.

'Luister maar,' zei Emiel zachtjes.

Het groepje viel stil. Dat trok anderen aan. Als vanzelfsprekend grepen ze elkaar bij de hand om een

kring te vormen.

Na een tijdje zei iemand: 'Ze begrijpen het niet echt.'

'Ze zijn wel heel nieuwsgierig.'

'Ik voel een soort opgewonden verwachting. Dat had ik als kind ook voor mijn verjaardag.'

'Dus de volgende keer vragen we die kwantum lui uit Delft erbij?'

Dat werd met gehum en gelach begroet.

Francesca bleef echter ernstig. 'Hoe denken we de Franse autoriteiten ervan te overtuigen dat ze een autorité instellen met een raad van advies waar onzichtbare en onhoorbare entiteiten van uitmaken?'

'Daar zullen we mee eindigen, niet beginnen,' antwoordde Franco. 'De bedoeling is dat we eerst een watermanagement plan maken waarin we de inbreng van de plaatselijke wezens vorm geven. Daarmee bedoel ik ook de menselijke bewoners. Dan willen we een proto-autorité organiseren met lokale besturen, bewoners en gebruikers, zichtbaar en onzichtbaar, geheel conform de organisatiestructuur van een wetelijk ingestelde autorité. Pad drie is dat zoveel mogelijk studenten hun PhD halen met deelonderzoeken en daarover in de wetenschappelijke literatuur publiceren. Pad vier is toestemming en fondsen verwerven voor een proefinrichting van ons onderzoeksgebied. Er zijn meer paden.'

'Ik heb wel een idee hoe we ons systeem kunnen testen als de dammen zijn aangelegd,' zei iemand.

Toen het afwachtend stil bleef ging hij verlegen verder: 'Oh, niks bijzonders eigenlijk. We huren een blus helikopter en die laten we een paar ladingen rivierwater op de kruin storten.'

'Ik dacht dat we daar steeneiken gingen planten?' was een reactie.

Iemand anders: 'Ik denk dat het beter is om het plan zo lang mogelijk zijn eigen gang te laten gaan. Er komt heus wel een keer een stortbui, maar hoe langer we bomen kunnen laten wortelen, hoe beter.'

'We zouden toch irrigatiewater naar boven pompen? Daarmee kun je de stuwmeertjes ook vol laten lopen.'

Franco zag dat Emiel aan het luisteren was en gebarde de kring om stil te zijn.

'Het is heel verwarrend,' kwam zijn stem, ondanks dat ze er gespannen op zaten te wachten toch nog onverwacht. 'Onze gasten begrijpen het meeste niet wat hier te berde wordt gebracht. Ze hebben het gevoel dat wij mensen onze eigen gang gaan, zoals gebruikelijk. Ze kunnen die explosies van creatief denken niet rijmen met een inbreng van de beschermgeesten, zoals die eerder door ons is voorgesteld.'

'De soep wordt niet zo heet gegeten als hij wordt opgediend,' probeerde Franco gerust te stellen. Emiel schaterde het uit. 'Nu zijn ze helemaal van de waps.'

Melanie greep in. 'Dat is niet om te lachen! We maken ze heel ongelukkig!'

Emiel bond in. 'Je hebt gelijk, Melanie. Laten we allemaal in meditatie gaan en duidelijk maken dat de creativiteit van mensen zo werkt, maar dat het maken van een plan jaren zal duren, waarbij we elke vondst en idee zullen uitleggen.'

Franco was verbluft hoe de kring onmiddellijk op Emiels oproep inging, stil viel en een soort veld deed ontstaan. Zou het door de attunements komen? Of speelden er nog meer dingen een rol waardoor een groep mensen die elkaar slechts een paar dagen kenden zo eensgezind... Hij werd een opluchting gewaar die niet van menselijke oorsprong was. Hoe wist hij dat? Hij wist het gewoon. Inzicht flitste gelijktijdig aan: ze hadden definitief contact gelegd met de geestwezens van de streek en de rivier.

Omdat ze het waarschijnlijk nog jaren zonder kwantum computer zouden moeten doen, ontwikkelden ze een protocol waarbij gewaarwordingen van meerdere personen in een intersubjectieve matrix werden ingebracht. De formuleringen – in woorden en in tekeningen – werden uiteindelijk nog een keer teruggekoppeld in een groepsmeditatie, eventueel aangepast en tenslotte als formele standpunten van nader te noemen individuele geestwezens in besluitenlijsten en verslagen opgenomen.

Voor de mensen die dagelijks in het gebied werkzaam waren was het als een soort huwelijk. Het stroomgebied werd niet meer als ding gezien, het was een bewuste en geliefde – partner geworden.

Het project breidde zich als een mycelium uit. Enkele Frans sprekenden legden contacten met de bewoners en agrarische gebruikers, met de gemeenten – het gebied viel onder drie gemeenten – en via de burgemeesters met hogere autoriteiten.

Een andere groep hield zich bezig met het in kaart brengen van ondergrondse waterlopen, grotten en holten. Het was een karstgebied en veel water bewoog zich onzichtbaar door het kalkgesteente. Daarbij hield het zich niet aan de grenzen van het oppervlakkige stroomgebied. Het watermanagementplan moest hier rekening mee houden en dat leverde heel

wat gefronste voorhoofden op. Tot iemand voorstelde om te onderzoeken in hoeverre toegangen tot grotten en poreuze rots gebruikt konden worden om bij extreme neerslag snel grote hoeveelheden water te bergen.

Op de 3D kaart werden inzijsplekken en bijbehorende grottenstelsels aangegeven aan de hand van aanwijzingen door het aardwezen van het stroomgebied. Mede door de dagelijkse attunements had elke deelnemer in meditatie contact met geestwezens verkregen, die in toenemende mate vanuit verder gelegen gebieden hun opwachting maakten.

Het mycelium van kennis en verbinding groeide aan de oppervlakte en ondergronds, waarbij water, hetzij aanwezig, hetzij aanwezig geweest, de richting bepaalde.

Het beheerplan begon vorm te krijgen. Basis vormde een systeemontwerp voor normale tijden, dat wil zeggen voldoende regen en in voorjaar en zomer een droge tijd met enkele buien. Het bestond voornamelijk uit de aanleg van kleine stuwmeertjes in hoofd- en zijbeddingen om het water dat er viel langer vast te houden. Door de aanwijzingen van het steenwezen konden poreuze inzijsplekken uitgezonderd worden teneinde het oppervlaktewater niet te snel ondergronds te laten verdwijnen. Deze lekken kregen een belangrijke rol bij de afvoer van plotselinge vloed en als gevolg van extreme regenval.

De aan te leggen dammen werden ontworpen op twee waterniveau's: normaal en hoog. Bij normale neerslag vulden de bekkens zich tot een niveau dat werd bepaald door de vormgeving van de overstorten: een verticale spleet in een stalen of betonnen wand waardoor het water in het bekken langzaam weg kon lopen. Voor extreme vloed en verhoogde waterstanden werd de spleet V-vormig: naarmate het niveau steeg nam de overstortcapaciteit toe. Geleidedammen konden vloed afleiden naar inzigplekken, waar het water ondergronds kon gaan zodat er geen banjirs door de beddingen zouden razen.

Het probleem bleef: wat te doen bij langdurige droogtes? De studenten besteedden avonden aan heftige discussies tussen voorstanders van waterpompen en degenen die het dan maar wilden laten gebeuren. Het debat bleef steken in voor beide zijden onbevredigende beweringen van beide zijden. Aan de ene kant vonden de voorstanders van pompen het niet te verteren dat natuurlijke systemen afhankelijk zouden blijven van mechanische ingrepen, aan de andere kant waren de voorstanders van alles op zijn beloop laten ongelukkig met de mogelijkheid dat een nog onvolwassen biotoop door één droge zomer om zeep geholpen zou kunnen worden.

De argumenten van de Nederlanders dat half Nederland al eeuwenlang kon blijven bestaan dankzij pompen, molens en gemalen brachten de partijen

uiteindelijk dichter bij elkaar.

Een door Francesca uitgenodigde collega professor uit Afrika bracht na weken debat enig soulaas. De tanige Ethiopiër kon in een gloedvol betoog de extreme standpunten bij elkaar brengen. Hij stelde dat pas als de hele regio droogte- en stortvloedbestendig was gemaakt, iets wat een eeuw kon duren, de invloed van die regio op het lokale klimaat zodanig groot zou kunnen worden dat extreme droogtes en stortvloeden niet meer zouden voorkomen. Hij schatte dat de regio die hij in gedachten had zo ongeveer het hele zuiden van Frankrijk zou moeten beslaan, van de Pyreneeën tot de Loire en van de westkust tot de Alpen.

‘Zolang zullen jullie met pompen droogte moeten bestrijden en er op voorbereid moeten zijn dat noodweer het werk van jaren kan wegvagen,’ besloot hij.

De controversale bleek door de factor tijd overbrugbaar. Nee, hield Franco zich voor, er was helemaal geen tegenstelling van meningen, dat leek maar zo. Het was een gebrek aan kennis, aan overzicht, in ruimte en tijd.

Het was alsof er een grauwsliuier was weggetrokken, of er een kurk van de fles was gehaald waardoor de geest vrij kon komen.

De dagen na de komst van de Ethiopische professor arriveerden er meer mensen die van het project hadden gehoord. Tot Franco's spijt moest Francesca

terug naar Bologna; er waren meer geleerden die af moesten reizen naar hun werk.

Er volgden bijeenkomsten met de plaatselijke bewoners en autoriteiten, waarvoor een enorme feesttent op de camping was neergezet. De combinatie van voordrachten, presentaties, muziekvoorstellingen en een goede catering door restaurants in de buurt maakten de bijeenkomsten tot een soort buurtfeesten. Er werden enkele oude kassakrakers vertoond door een reizende buitenbioscoop, meerdere folkmuzikanten traden op. Dat was mogelijk doordat er enkele onbekende sponsors geld hadden gestort in de *Fondation Ruisseau* waarin het project een juridisch vehikel had gevonden.

De projectgroep wilde een laatste presentatie geven in de evenemententent voordat iedereen weer naar werk en studie moest. Er was een animatie gemaakt van het terrein met en zonder dammen, waar te zien was hoe bij neerslag van een bepaalde intensiteit het water zou gaan afstromen. De invloed van een bos was daar nog niet in verwerkt omdat ze daar geen gegevens over hadden.

De plaatselijke bewoners en grondeigenaren reageerden positief op het waterbeheer plan. De projectgroepleden waren zo wijs om het niet meteen te hebben over rechten om gehoord te worden voor geestwezens. Er werd alleen getoond wat het verschil kon zijn bij extreme regen. De animatie van hevige

en langdurige regen was angstaanjagend, ook al werd alleen de hoogte en snelheid van het afstromende water getoond. Het water zou langs meerdere wadi's naar beneden komen en in de hoofdbedding zou het peil wel tot twee meter hoog kunnen komen door opstuwning voor de duiker onder de weg, die te laag en te nauw was. Of er landerijen en huizen langs de beddingen beschadigd zouden raken konden de ontwerpers niet zeggen.

Het was de bewoners en de plaatselijke bestuurders in ieder geval duidelijk geworden dat een beheerplan voor het totale stroomgebied van de Ardèche geen overbodige luxe was. De vertoning na de pauze van het voorlopige ontwerp van stuwdammen en geleidedammen leidde tot een merkbare opluchting bij de toeschouwers.

Na de laatste animatie was er een panelgesprek waarbij het publiek vragen kon stellen aan de ontwerpers van het plan en de drie burgemeesters, de hoogste gezagsdragers die in deze fase bereid waren gevonden om deel te nemen in de ontwikkeling.

Het ging al gauw over geld, subsidies, aansprakelijkheid en vergunningen. Stukken van de kleinere beddingen lager in het dal waren particulier eigendom; hogerop was het stroomgebied voornamelijk domeingrond.

Emiel, hoe krijgen we de inbreng van geestwezens gelegaliseerd in zoiets als een Franse autorité?’

Franco logeerde bij zijn vriend, die een yurt bewoonde in een ecodorp als hij niet op reis was.

‘Educatie, mijn vriend,’ was het laconieke antwoord.

‘Klinkt correct, maar hoe gaat dat in de praktijk?’

‘We komen in september weer bij elkaar aan de Ardèche. Ik verwacht dat de Fondation Ruisseau dan is ingeburgerd bij de bewoners en de lokale overheid. Het beheerplan is dan ook zover, verwacht ik.’

‘Dat denk ik ook. De meeste postdocs die erop gaan promoveren zullen nog een laatste toets willen doen. Dat kan mooi samenvallen.’

‘We kunnen bij die bijeenkomst voorstellen om het bestaande Comité Consultatif uit te breiden met de plaatselijke geestwezens en te formaliseren tot een Conseil Consultatif.’

‘Dat is nu juist wat ik als problematisch voorzie.’

‘Ik ben het met je eens dat het wel eens het moeilijkste deel van het project zal kunnen zijn.’

‘Hoe pakken we dat aan? Hoe kunnen we gewone Franse buitenlui zover krijgen dat ze niet alleen in geesten gaan geloven, maar ze zelfs een legale status verlenen in het besluitvormingsproces van de overheid?’

Franco zat niet vaak bij de pakken neer, maar deze

vraag kwelde hem al langer en hij kon geen adequate oplossingen bij zichzelf of anderen vinden.

‘Tja,’ zei Emiel terwijl hij een fles tevoorschijn haalde en twee glazen inschonk. ‘Ik weet maar één manier: tekenen. Dat doe ik al twintig jaar en elke keer weer ben ik verrast hoe duidelijk natuurwezens, geestwezens, beschermgeesten en dergelijke met mensen kunnen communiceren.’

‘Zijn de tekeningen een soort vensters, of kanalen voor een grotere informatiestroom?’

‘Soms, ja. Bij de duiding van de tekeningen komen hele verhalen los.’

‘Ook bij jou heb ik meegemaakt.’

‘Dat heb je goed opgemerkt. Ik word door geestwezens en door mensen als mediator gezien. Als we een bepaalde tekening bespreken krijg ik vaak aanvullende informatie door, die ik dan in woorden weergeef.’

‘Je hebt nooit tekeningen gepubliceerd, toch?’

Emiel lachte verlegen en nam een slok. ‘Het zijn heel intieme momentopnamen. Die geven op dat moment voor die wezens en die mensen iets weer. Ik herinner me ook zelden iets van wat ik eraan toevoeg.’

‘Is het channeling?’

Emiel keek bedachtzaam in zijn glas, schonk nog wat wijn bij en nam een slok.

‘Nee,’ zei hij tenslotte. ‘Iemand die channelt geeft alleen maar door. Deze tekeningen zijn deel van een dialoog.’

‘Twee kanten op?’

‘Meer dan dat. Er is publiek bij; het is ook een soort voorstelling.’

‘Is er een intersubjectieve conclusie uit te halen?’

Emiel schudde eerst zijn hoofd, maar dat verlangzaamde tot zijn hoofd stil schuin hing, alsof hij naar iets ver weg luisterde.

‘Het is een voorstelling, lieve vriend,’ fluisterde hij na een tijd. ‘Uniek, speels en ernstig tegelijk. De laatste tijd ervaar ik gemoedstoestanden die vroeger vreemd waren voor natuurwezens, die ze niet kenden.’

‘Zoals?’

Nu bleef Emiel nog langer stil.

‘Ongeduld, verontwaardiging. Heel onnatuurlijk eigenlijk, maar er zijn er steeds meer die mensen bestuderen en daar dingen van overnemen.’

Franco wist dat hij nu niet verder moest vragen.

Er begonnen tranen uit Emiels ogen te lopen.

Franco greep zijn hand en nam die tussen zijn eigen handen. Emiel nam een diepe teug adem.

‘Hoop, Franco,’ wist hij uit te brengen. ‘Ze hebben van ons mensen de hoop overgenomen. Iets anders hebben ze niet meer.’

Ze namen allebei een diepe teug uit hun glas.

‘Franco, de wezens waar ik mee omga bestaan niet in de lineaire tijd zoals wij. Zij bestaan in de kwantum wereld, waar tijd niet bestaat. Maar ze kunnen heel goed extrapoleren, althans de groteren onder hen, de

landschapsengelen, zoals ze genoemd worden.'

'Wat extrapoleren ze?'

'Het lot van de mensheid en daarmee het lot van Gaia de Wonderschone, dat dunne schilletje rond de planeet waarin alle leven zich afspeelt.'

Franco zuchtte, kuste de hand van Emiel voordat hij die losliet, woelde met zijn handen in zijn haar en trok hard aan de grijze krullen.

'Die kunst versta ik ook, Emiel. Het enige waarmee ik *défaitisme* op een afstand weet te houden is hoop en wijn.'

Emiel glimlachte. 'Daarom resoneren we met de geestwezens. Omdat we eerlijk zijn in ons gevoel. En gevoel is wat natuurwezens beweegt. Ratio kennen ze ook, maar dat bestaat uit de wetmatigheden die ze tot uitvoering brengen.'

'Zoals de luchtwezentjes, de sylfen, die het vliegtuig lift gaven waarin Marco Pogacnik zat en die verbaasd waren dat hij ze kon zien?'

'Precies. Zij voeren de aerodynamische wetten uit die mensen als een natuurwet beschouwen, maar die in wezen een onverbrekelijk spel zijn zonder uitzonderingen.'

'Nu kan ik je niet meer volgen.'

'Natuurwetten *zijn* niet de abstracte formules zoals we die hebben geleerd. Een formule *beschrijft* de werking, maar *is* niet de natuurwet. Een natuurkundige wet, of eigenlijk een stelsel van wetten, zoals de

aerodynamische draagkracht van een vliegtuigvleugel, dat wil zeggen een kracht tegengesteld aan de zwaartekracht, *wordt uitgeoefend*. Het zit al in onze taal. Het zijn in dit geval de kleinste luchtwezens, de elementale sylfen, die het verschijnsel van *lift* onder de vleugel uitoefenen. Dat doen ze al als een vliegtuig gewoon op de grond staat en de wind toevallig van voeren komt. Zij *zijn* de wind. Als het vliegtuig vaart maakt, versnelt de wind en neemt de *lift* toe.'

'Ik snap dat gedeelte, maar hoe kunnen die elementale sylfen nou "omkijken" en zeggen: "Hé, je ziet ons!" zoals Pogacnik verhaalt?'

'Waarom is dat vreemd? Het zijn bewuste wezens.'

'Zijn ze dan nog wel elementaal te noemen?'

'Dat zijn mensenwoorden. Mensen hebben bepaalde woorden, begrippen, concepten nodig om de werkelijkheid te beschrijven. Natuurwezens *zijn* gewoon.'

'Dus, om jouw woorden samen te vatten, zijn natuurwetten wezens?'

Emiel schudde zijn hoofd. 'Niet zo absoluut. In den beginne waren er geen aerodynamische wetten. Die zijn ontstaan toen bepaalde zaden vleugeltjes kregen, zoals de zaden van esdoorns. En er gevleugelde dieren kwamen die konden zweven met uitgestrekte vleugels.'

'Dus je zegt dat de wetten pas ontstonden toen er wisselwerking kwam tussen vleugelvormen van dingen en dieren zwaarder dan lucht?'

‘Precies.’

‘Of waren die wetten al in potentie aanwezig, maar werden nog niet uitgeoefend, toen de eerste vleugels verschenen? Bijvoorbeeld op andere planeten?’

‘Dat zou je kunnen zeggen. Vergeet ook de logica niet. Een vleugelprofiel waar op een bepaalde manier lucht langs stroomt ondervindt lift. Dat kan niet anders, daarom is het een wet. Maar wat is lucht?’

‘Jongen, het duizelt me. Ik leg me erbij neer dat ik het niet helemaal vat.’

‘Het is zo logisch als wat,’ grinnikte Emiel en schonk de glazen nog eens vol. ‘Lucht bestaat uit zwevende moleculen die *gehoed* worden door sylfen. En die voeren aerodynamische wetten uit, ze kunnen niet anders, maar het is ook een spannend spel voor ze, veel leuker dan alleen maar waaien.’

‘Dat zal met water al niet anders zijn,’ mopperde Franco goedmoedig.

‘Precies. Een scheepsschroef, wat je kan zien als ronddraaiende vleugels, wordt gestuwd door elementale waterwezens, de undinen.’

‘Nu moet je ophouden,’ kreunde Franco. ‘Dit is al bijna niet te bevatten, laten we het alsjeblieft niet over vuur en aarde hebben.’

‘Later,’ grijnsde Emiel. ‘Laten we wat bij de Chinees halen, ik heb geen zin in koken.’

Marieke was op bezoek bij Emiel, zag Franco ver-rast toen hij diens yurt binnenkwam. Ze sprong op en vloog hem om de nek. 'Oh, ik ben zo blij dat je er bent! Ik heb zoveel te zeggen en te vragen...'

Het was minstens 40 jaar geleden dat Franco een jonge vrouw, een meisje eigenlijk nog, zo in zijn armen had gesloten. Het ontroerde hem, Marieke had geen moeite haar innerlijk kind de toon te laten aangeven.

'Ik ben één en al oor.' Met zachte hand maakte hij het lenige en stevige lijf tegen het zijne los en omhelsde Emiel.

'Ik doe een kunstproject met een vriendin die een tijdje hier woont bij haar vriend,' verklaarde Marieke blozend. Haar Vlaamse tongval was als muziek.

'Ze bestookt me met allerlei vragen,' klaagde Emiel, 'waar ik maar gebrekkige antwoorden op weet te debiteren.'

Franco lachte en nam plaats op een poef. 'Ik zal het nog een graadje erger voor je maken, lieve vriend. Bij mij puilen de vragen als het ware uit mijn verwarde brein.'

'Hè get, ik krijg daar een heel smerig beeld bij,' lachte Marieke. 'Ik zal het een keertje schilderen.'

Emiel scharrelde een fles tevoorschijn en schonk twee glazen in. Marieke dronk zo te zien alleen kruidenthee.

‘Wit?’

‘Het is nog vroeg, beschouw het als een aperitief.’

Ze zaten alledrie naar elkaar te kijken tot Marieke proestte: ‘Gaan we stommetje spelen?’

Emiel lachte wat ongemakkelijk. ‘Misschien kun jij samenvatten waar jouw vragen over gaan?’

‘Waarom ik? Nee, gekheid.’ Ze sprong op en dren- telde heen en weer.

‘Ik loop tegen mijn grenzen aan.’ Ze was nu heel se- rieur, zelfs een beetje verdrietig. ‘Ik voel zoveel, er komen zoveel boodschappen op me af die ik niet kan duiden. Ik voel me soms als een tolk die de taal niet goed verstaat van wat er vertaald moet worden. Of liever: ik vat een beetje wat er op me af wordt ge- vuurd, maar ik mis de vertaalslag.’

‘Zou ik het zo kunnen samenvatten dat jouw gevoel en je ratio, dat wat je verstandelijk weet, niet goed matchen?’

‘Zoiets, Franco. Ik voel veel en weet te weinig.’

‘Hm. Bij mij is het omgekeerd. Ik weet veel, maar ik voel weinig. Daar heb ik anderen voor nodig.’

Ze keken als bij afspraak tegelijk naar Emiel.

‘Ja, die voelt veel en weet veel.’ Marieke keek Franco aan. ‘Jullie zijn al heel lang vrienden, hè?’

‘Al vanaf voor jouw geboorte.’

‘En toch heb je je gevoel blijkbaar niet goed kunnen ontwikkelen.’

‘Mijn kennis schiet ook tekort, vergeleken met wat

Emiel allemaal weet.'

'Daarom is het goed om met vrienden samen te werken,' lachte Emiel. 'Iedereen heeft wel iets waarin die goed is en waarmee hij anderen kan helpen.'

'Dat is het verschil tussen Emiel en mij,' zei Franco tegen Marieke. 'Hij trekt het altijd in het positieve. Ik zou gezegd hebben dat in een groep anderen mijn zwakheden compenseren.'

Ze dronken in stilte wijn en thee.

Marieke kwam terug op haar klacht. 'Emiel, kan je me wat vertellen over vuurwezens? Het lijkt erop dat ik ze negeer omdat ik niets van ze weet.'

'Hm, ja, dat is een element met vele verschijningsvormen. Laten we beginnen met hun elementaire eigenschappen. Vuurwezens houden zich onder andere bezig met alle processen waar warmte aan te pas komt, zoals oxidatie. Snelle oxidatie ervaren we als vuur, langzame oxidatie zien we bijvoorbeeld bij roestvorming en compostering. Eigenlijk bij alle processen waar een stof transformeert in een andere. Wat het ingewikkeld maakt is bijvoorbeeld chemie, want daar zijn ook aardwezens of waterwezens of luchtwezens bij betrokken. Lava is ook zo'n grensgeval, net als radioactief verval of elektriciteit. Aardmagnetisme en magnetisch metaal zijn wat anders dan wat een elektromagneet...'

Marieke legde haar hand op Emiels mond. 'Je zegt een hoop en ik begrijp er niets van.'

Emiel zoende haar hand en lachte toen ze die terugtrok. Franco zag er ook uit of hij er niets van begreep.

‘Probeer niet te denken in afgescheiden domeinen,’ begon Emiel opnieuw. ‘Elementwezens werken altijd samen, al hebben ze verschillende taken. Neem een plant. Water en aarde vormen de stevige bestanddelen. Water en lucht worden tot suikers onder invloed van het vuur van de zon. Lucht is de adem van de plant en werkt mee aan de bladvorm. Houtvorming behoort tot het domein van aardwezens, maar ze kunnen niet zonder vuurwezens, die helpen bij de transformatie van suikers tot lignine, tot houtstof. Bloesem en bestuiving kunnen de domeinen zijn van vuur of wind. Zaad is samengebalde energie – licht oftewel vuur – met de hele code van de plant. Het is het resultaat van cocreatie.’

‘Cocreatie vereist toch een visie? Een gedeeld beeld waar naartoe wordt gewerkt?’

‘Je hebt gelijk, mijn vriend. Cocreatie is niet het goede woord. Natuurwezens creëren niet. Hoe kan ik dat anders zeggen?’

‘Materialiseren?’

‘Ja! Dat is een neutraler woord. Hm, daar sla je de spijker mee op zijn kop. Natuurwezens helpen de... de drang, zou je bijna zeggen, van een zaad om te ontkiemen en uit te groeien tot een plant. Om de Gestalt van de plant tot uitdrukking te brengen in een materiële vorm.’

‘Waar komt die Gestalt vandaan?’

‘Ah, nu kom je op een terrein waar ik steeds meer mijn toevlucht moet nemen tot hypothesen. Niet van mij hoor, er zijn epigenetici en evolutiebiologen die dit hebben uitgedacht. Wel eens gehoord van morfogenetische velden?’

‘Rupert Sheldrake,’ antwoordde Franco onmiddellijk. Marieke schudde haar hoofd.

‘Even heel kort, Marieke. Volgens deze theorie heeft elke soort of ondersoort op Aarde een groepsbewustzijn, dat Sheldrake een vorm genererend veld noemt. Elke cel van die soort heeft het dna van die soort. De genetische code is als het ware de inlogcode op dat veld. In dat veld is de ultieme perfecte vorm en groeiwijze van de het organisme, bijvoorbeeld een plant, opgeslagen in het collectieve bewustzijn. De natuurwezens die zich bezighouden met kiemen, groeien en bloeien van planten werken volgens dat stramien. Daar kunnen ze in beperkte mate van afwijken als door externe factoren de ideale vorm niet behaald kan worden. De genetische code die in het zaadje was opgeslagen bevat instructies voor de vorming van soortspecifieke eiwitten en andere stoffen. Fotosynthetische suikers en lignine zijn daarentegen voor alle planten gelijk.’

‘Jee, wat machtig!’ fluisterde Marieke. ‘Is dat bij mensen ook zo? Ja, natuurlijk, domme vraag.’

‘Niemand is van hout,’ lachte Emiel, ‘vrij naar het

boek van Jan Foudraine. Aardwezens maken bij gewervelde dieren botten van kalk in plaats van takken van hout.'

'Dus natuurwezens zijn bij alle materiële processen betrokken?'

'Luchtwezens bestieren wind, weer en klimaat en transformeren levensvijandige straling van zon en kosmos tot levenbrengend licht. Waterwezens beheeren rivieren, meren en zee, maar ook regen en grondwater.'

'En aardwezens?'

'Dat kan je nu zelf invullen, Marieke.'

'Ik begin te begrijpen wat ik altijd voel,' mompelde ze en verzonk in introspectie.

'Emiel, ik ken je al heel lang en we hebben oneindige gesprekken gevoerd. Ik heb het idee, het beeld, dat ik veel diepte en verte kan zien, mede door die gesprekken. Ik heb ook het idee dat jij veel verder en veel dieper kan zien dan ik. Toch bezweer je me elke keer dat je maar een fractie kan zien. Is er werkelijk zoveel?'

'Franco, lieve vriend, hoe meer ik zie, hoe meer ik besef dat het bereik van mijn blik nauwelijks de rand bereikt. Of: dat het nog ongeziene landschap zich exponentieel uitbreidt naarmate ik meer stukjes in beeld krijg.'

'Ja, dat gevoel heb ik ook,' verzuchtte Franco. 'Hoe gaan we daarmee om?'

Emiel lachte en schonk nog eens in. ‘Blijven kijken met een *open mind*.’

Marieke kwam uit haar contemplatie en vroeg onverwachts: ‘We hebben het vaak over natuurwezens. Dat is volgens mij net zo’n algemene term als “zoogdieren” of “vliesvleugelen”.’

‘Daarmee benoem je al ondersoorten, lieve meid,’ antwoordde Emiel. ‘Natuurwezens is een in wezen onzinnige verzamelnaam voor alle voor mensen onzichtbare wezens, of energievelden met bewustzijn. Er zijn meer soorten natuurwezens, van heel klein tot heel groot, dan er soorten fysiek leven zijn op Aarde.’

‘Terwijl er al 85.000 soorten vliegen zijn,’ spotte Franco.

‘Of 60.000 soorten kokerworm in diepzeebodems.’

Marieke schudde haar hoofd. ‘Maak me niet gek, oude mannen. Ik heb doorgaans te maken met hele grote en hele kleine natuurwezens. Zij tonen zich aan mij, om uitdrukking te geven aan hun bestaan.’

‘Dat is op zich al bijzonder, Marieke,’ zei Emiel. ‘De hele kleine elementalen zijn niet snel geneigd contact te hebben met mensen, daar hebben ze het te druk voor en menselijke invloed schijnt bijna altijd hinderlijk voor ze te zijn. Die kleine sylfen die merkten dat Marco ze kon zien waren verrast en eentje liet dat ook aan hem blijken.’

‘Dus van grote natuurwezens kun je eerder contact verwachten?’ vroeg Franco.

‘Zeker, die hebben constant te maken met menselijke invloeden, op het landschap, de plantengroei, dieren, water, lucht, muziek...’

‘En er tussenin?’

‘Er is een categorie waar ik veel mee te maken heb, Marieke. Ik benoem ze met de Ierse benaming *leprechauns*. Dat is een verzamelnaam voor ver ontwikkelde natuurwezens die niet meer vastzitten aan een plek of een element. Zij kunnen vrij reizen en doen dat ook in hun studie van de menselijke soort.’

Marieke giechelde. ‘Kijken ze nu ook naar ons?’

‘Er zijn er altijd wel een paar en soms meer. De laatste tijd hebben we veel publiek.’

‘Vanwege ons project?’

‘Om preciezer te zijn: vanwege de door een groeiend aantal mensen gedeelde intentie de onzichtbare rijken een plaats te geven in het menselijke netwerk in het algemeen en specifiek voor “onze” projectgroep omdat wij zo’n sterk bewustzijnsveld delen en met een concreet gebied en natuurwezens bezig zijn.’

‘Ja,’ verzuchtte Marieke. ‘Nu geef je woorden aan de opwinding die ik de laatste tijd voel. Ik bedoel in mijzelf en om me heen.’

‘Je hebt het er al eerder over gehad,’ memoreerde Franco, ‘ik bedoel dat natuurwezens menskunde studeren omdat Rudolf Steiner in 1886 een tijdvenster opende waarin natuurwezens konden overstappen van hun evolutielijn naar die van de mens.’

‘Met behoud van hun kennis en vaardigheden.’

Ze keken als bij afspraak naar Marieke en weer naar elkaar, knikkend.

‘Wat, wat?’ lachte ze onzeker. ‘Heb ik chocola om mijn mond?’

Emiel en Franco barstten in lachen uit.

‘Ja, ook een beetje,’ grinnikte Emiel. ‘Laat je de chocola op je koekje altijd op je theekopje smelten?’

Marieke poetste haar mond schoon en knikte verlegen. ‘Dan is het veel lekkerder.’

‘Ik zal je vertellen wat we ook zagen,’ zei Franco met een liefdevolle blik. ‘We zagen in jou een als mens geïncarneerde elf, of natuurwezen.’

‘Echt?’

Toen de twee mannen knikten, keerde haar blik zich inwaarts. Ze zaten gebiologeerd te kijken. Emiel moest aan zijn kinderen denken, Franco aan zijn overleden zusje.

Na een tijdje schudde ze haar hoofd en er verscheen een geërgerde bik op haar gezicht.

‘Ik krijg geen toegang,’ mopperde ze. ‘Intuïtief kan ik meegaan met de gedachte, het strookt wel met hoe mijn leventje tot nu toe is verlopen. Maar wat ik was hiervoor en wat de eigenschappen en inzichten en vaardigheden zijn die ik zou hebben meegenomen... niks!’

‘Ik denk dat het nog te vroeg is,’ kwam Emiel plotse-
ling. Hij leek zelf verbaasd dat hij dat zei.

‘Wat bedoel je? Inzicht kan toch nooit te vroeg zijn?’
Ze klonk verongelikt.

‘Oh, eh...’ Emiel was duidelijk in de war.

Franco dacht dat hij het begreep.

‘Ik denk, Marieke, dat je een belangrijke schakel bent en nog meer zult zijn, tussen de onzichtbare wereld en die van de mens. Als je jezelf teveel zou vereenzelvigen met de staat van je ziel vóór je incarnatie als mens, zou je minder objectief kunnen zijn. Dat is niet helemaal wat ik bedoel, wacht even. Eh, op dit moment is je menszijn van het grootste belang, omdat je moet vertalen. Ja...’ Zijn stem stierf weg.

Ze zaten elkaar aan te kijken of de ander soms een antwoord had.

Na een hele tijd verzuchtte Franco: ‘Ik krijg een steeds dringender gevoel van urgentie. Maar geen aanwijzingen wat we beter zouden kunnen doen.’

‘Dat komt wel overeen met mijn impressies,’ zei Emiel somber. ‘Aan de ene kant is het goed wat we doen bij de Ardèche, aan de andere kant is het klungelen in de marge.’

‘Niks klungelen!’ Marieke was het duidelijk niet eens met de défaitistische uitlatingen van de twee heren. ‘Het is belangrijk dat we het doen en dat we het snel doen. Er staat meer op het spel dan de Ardèche!’

Het werd die nazomer aan de Ardèche snel duidelijk dat er gedurende de drie maanden tussen het eerste kamp en dit een hecht, internationaal team was gegroeid. Emiel en Franco waren van de partij, maar in feite was hun aanjagersfunctie overbodig geworden. Tussen de studenten, wetenschappers en natuurmensen was een verbond ontstaan, dankzij de intensieve persoonlijke en internet contacten.

Het was de twee heren wel zo lief. Ze waren bijna altijd met hun tweeën, wandelend, kijkend, filmend en wijn drinkend bij Emiels wagen of Franco's camper.

'Wat is dat toch snel gegaan,' mijmerde Emiel bij een cappuccino uit Franco's Italiaanse koffiemachine. 'Het lijkt wel zo'n kristallisatieproces in een oververzadigde oplossing waar je een kiemkristal in gooit. Bam!'

'Ik denk dat het komt omdat hoofd en hart hier samenkomen.'

'En natuurlijk de opwinding van het nieuwe. Deze jonge mensen ontdekken een hele nieuwe wereld erbij en ze kunnen nu hun idealen verwezenlijken, ze hebben het gevoel dat ze op dit kantelmoment van de Aarde een wezenlijke bijdrage kunnen leveren aan de redding van alles wat van waarde en weerloos is.'

'Wat ga jij doen hierna?'

‘Schilderen. En jij?’

‘Hier?’

‘Ik heb een uitnodiging van het waterwezen om het te schilderen. Ik heb al een beeld gekregen.’

Franco leek zijn vraag ontweken te hebben en Emiel drong niet aan.

Pas aan het eind van de dag toen ze met een glas koele Sauvignon blanc, stokbrood en kaasjes in de schaduw zaten kwam Franco erop terug.

‘Er is een groep mensen die een oud hotel in een uithoek van het land willen kopen om er een woon-werkgemeenschap te stichten. Ik voel er wel voor om me daarbij aan te sluiten.’

‘Ga je daar ook kiemkristal zijn?’

Franco grinnikte. ‘Ja, dat ligt me wel.’

‘Doe je nog wel eens iets op juridisch gebied?’

Franco schudde zijn hoofd. ‘Er is veel gaande in de internationale juristerij en er treden steeds meer gedreven juristen, vooral vrouwelijke, op de voorgrond. Ik heb die drive niet meer. Af en toe schrijf ik nog een artikel, maar verder...? Misschien is het verbouwen van groenten en aardappelen iets voor me.’

‘Een wijs besluit.’